

A
ESiN.E
MAG
1975

Magrib Tarih ve Medeniyeti¹⁶⁰
Birinci Kongresi

Dr. Emel ESİN

184

Tek-Esin Vakfı

Magrib Tarih ve Medeniyeti

Birinci Kongresi

Dr. Emel ESİN

Mağrib Tarih ve Medeniyeti Birinci Kongresi Tunus'da 25-29 Aralık 1974 günlerinde toplandı. Tercüman'da 11 Ekim 1974 günü çıkan yazımda kaydolduğu gibi, bu kongre başlangıçta Türkiye'ye belli bir tarihi dostluk nişanesi olarak tezahür etmişti. Tunus Üniversitesine bağlı ve Tunusun kültür işlerini idare ile mükellef bir kurul olan "İktisadi ve İçtimai Araştırmalar Merkezi" (Fransızca kısaltma adı ile CERES) namına Prof. Talbi'nin imzası ile gelen davetiyelerde şu noktalara işaret edilmişti. Kongre tarihi Tunus'un Osmanlı Devletine iltihakının dörtüzyüncü yıldönümüne tesadüf ediyordu ve araştırmacılara teklif edilen baş konu Magribde Türk devri idi. Ne yazık ki Tunuslu alimlerin bu isteği onların tasavvur eylediği derecede tahakkuk edemedi. Çünkü Magrib tarihinin başka safhalarının araştırmacıları kongrede ekseriyeti aldı. Çok sayıda Türk araştırmacıları davet olduğu halde, bu satırların yazarı dışında hiç bir Türk araştırmacısı Kongreye maalesef katılmadı. Böylece tek bir Türkden başka, Türk devrine ilgi duyan ancak bir kaç Arap ve bir Fransız âlimi kongrede bulunuyordu.

Kongrede adı kaydedilen yetmişbeş kişiden otuz kadarı Arap idiler. Arap âliminden ondördü Tunuslu, altısı Cezayirli, dördü Faslı diğer dördü Mısırlı, üçü Lübnanlı idi. Irak, Kuveyt, Sudan, Suriye, Ürdün'den de birer kişi gelmişti. Ayrıca yirmibir Fransız, dokuz İtalyan altı İspanyol, beş Amerikalı, ve bir İngiliz Kongreye kaydedilmişti. UNESCO, Ford Foundation ve başka ilmi müesseseler de temsil ediliyordu. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünü temsil ettiğimi resmen Kongreye bildirdim.

Kongre, 25 Aralık sabahı, Tunus'da Kültür İşleri ile muvazaf CERES'in Başkanını A. Bouhdiba ve Tunus Milli Eğitim Bakanı Driss Guirga tarafından yapılan konuşmalar ile açıldı. Kongreyi tertip eden Prof. Talbi, Hac merasiminde Tunusu temsilen, Hicaza yollanmıştı. Ecnebi elçiliklerden Cezayir ve Fas Büyükelçileri, Amerikan, Fransız, İngiliz, İspanyol, İtalyan Kültür Ataşeleri ve Kültür Enstitüleri başkanları hazır bulunuyorlardı. Kongrenin açılış ve çalışma yeri ve davetlilerin kametgâhı Kadim Kartaca

B. LEWIS'E GÖRE, I. SELİM DEVRİNDE TÜRKLERİN İSLÂM ALEMİNİN BAŞINA GEÇMESİ SONRADAN TÜRK TARİHÇİLERİNCE UYDURULMUŞ VE TAHRİF YOLUYLA YAZMALARLA İLÂVE EDİLMİŞ İMİŞ. B. LEWIS'İN BU SÖZLERİ, ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİ TEŞCİ EDER GİBİ GÖRÜNÜRKEN, HAKİKATTE TÜRK-ARAP DOSTLUĞUNU BALTALAMAK İSTEĞİNE ATFDİLEREK, ARAP BİLGİNLERİNDE DERİN İNFİAL YARATTI.

şehrinin harabelerinin bulunduğu limandaki Amilcar Oteli idi. Türk donanması da M.1574'de Halk ul-vâd ve Tunusu kuşatırken buraya demir atmış ve binlerce Türk bu kumsallarda şehit düşmüştü.

Aralık 25 sabahı, Kongrenin çalışmaları, iki bölümde başladı. Bölüm A, kadim Çağdan Orta Çağ sonuna kadar olan devir ile bölüm B ise Osmanlı Devletine iltihâktan zamanımıza kadar olan safha ile iştigâl edeceklerti.

Bölüm B'nin çalışmaları Tunus'un Türkiye ile M.XIX-XX. yüzyıllardaki ilişkileri üzerine araştırma yapan Tunus Üniversitesini öğretim üyesi tarihçi B.Tlili'nin başkanlığında açıldı. Memleketimizde bir yıl araştırma yapıp pek güzel Türkçe öğrenen CERES üyesi T.Bachrouch, "Cezâyir ve Tunus sınırları" konusundaki Arapça tebliğini verdi. Bundan sonra Faslı Laroui, yine Arapça olarak, Magrib milliyetçiliği hakkında konuştu. Laroui Epey münakaşaya yol açan ve Fasda umumiyetle paylaşılmadığı söylenen fikirler ifade etti. Laroui diğer Magrib illerine nazaran, Fas'ın Türkiyeden uzak kalmasını, Magrib milliyetçiliği tezahürü olarak görüyordu. Ayrıca Fas ulemâsının Fasın modern dünyaya intibakını engellediklerini ve bu intibakın ancak Fransızlar sayesinde olduğunu ileri sürüyordu. Kendisine epey tehevür ile cevap veren Arap bilginleri, hattâ bir Amerikalı çıktı ve şu fikirleri savundular: Eğer Fas da Osmanlı Devletine iltihak etmiş olsa idi, Fransızlara sed çekilmiş

olur ve Osmanlıların müsahahalı idaresinde hem Magrib milliyetçiliği daha çabuk teşekkül edebilir, hem de Magribin modern dünyaya intibakı Türkler ile beraber olurdu. Bu konuda araştırma yapan B.Tlili şu noktaya dikkati çekti: M.XX. yüzyıl başında, Tunusun modern dünyaya intibakında, bir çoğu Anarşist, veya Komünist olan Avrupalı "Libertaire"lerden çok fazla, Trablus-Garbden Avrupaya kaçarken Tunus üzerinden geçen "Genç Türkler" müessir olmuştur.

B bölümü 26 Aralık gününü "Osmanlı devri" ne ayırmıştı. Bu oturum Türkçe mütehasısı T.Bachrouch'un başkanlığında açıldı ve ilk konuşmayı yaptım. Arapçayı okuyup anladığım halde, ne yazık ki, bilgim tebliğ verecek dereceye erişmemektedir. Tebliğimi halen Magribin ikinci dili olan Fransızca yapmak mecburiyetinde kaldım. Konum "Tunus tarihine ait M.XVI-XVIII. yüzyıllardan bazı resimli Türk yazmaları" idi. M.1574'de Tunusun Türkiyeye iltihakı ile sonuçlanan sefer hakkında Türk kitap resimlerinden renkli diapositifleri de birlikte gösterdim. Tek Türk olarak, vatanımı temsile, elimden geldiği kadar gayret ettim. Konuşmamda, Türk-İslâm medeniyetinin sınıf ve ırk farkı tanımayan adil değerlerini anlatmağa çalışarak başladım. Türklerin Magribe, Magribilerin çağırması üzerine ve Magribi Hristiyan devletlerinin istilâsından kurtarmak için gittiğini hatırlattım. Konuşmamın ağırlik merkezini 1574'de "Mukaddes Hristiyan

Birliği" (Sainte Ligue Chretienne) ordularının işgalinden Tunusu kurtaran Sinan Paşa ve Kılıç Ali Paşa seferinin Rumuzi tarafından H.1001/M. 1593'de yazılı destanı ve bu destanın resimleri teşkil ediyordu. Malzeme Türkiye dışında henüz hiç bilinmediği için, yalnız Kongre zabıtlarında değil, ayrıca UNESCO'nun Tunus hakkında hazırladığı ciltde de neşri, İspanyol bilgini Epalza ve İtalyan araştırmacısı Bonifazi tarafından teklif edildi. Bu bilginlerin aynı konuda memleketlerindeki yayınlar hakkında tebliğleri de bu ciltde yer alacak ve böylece 1574 Tunus seferindeki üç savaşçı devletin aynı konudaki kaynakları beraber okunabilecek.

Eski düşmanların ilmi sahadaki bu işbirliği tezahüründen sonra, yine münakaşalı bir devre başladı. Rabat Üniversitesinde İslam tarihi tedris eden I. Harekât, önce konuşan hemşehrîsi Laoui'nin aksine olarak Fas'da M.XVI yüzyılda Türk tesirlerini müsbet şekilde tebarüz ettirdi. Tebliğ sahibi, hattâ Fasda M.XVI yüzyılda Osmanlı Sultanı adına hutbe okunduğu hakkında yeni vesikalar tanıttı. Fakat bu ara, başkanlık eden Bernard Lewis, söz aldı ve M.XVI yüzyılda, değil Fasda, Arap aleminin hiç bir yerinde Türklere hiç bir üstünlük tanınmadığını ileri sürdü. B.Lewis'e göre, I. Selim devrinde Türklerin İslam aleminin başına geçmesi sonradan Türk tarihçilerince uydurulmuş ve tahrif yolu ile yazmalara ilave edilmiş imiş. B.Lewis'in bu sözleri, Arap milliyetçiliğini teşci eder gibi görünürken hakikatte Türk-Arap dostluğunu baltalamak isteğine atf edilerek, Arap bilginlerinde derin infial yarattı. Umumi protestolar ve M.XVI yüzyılda Türklerin İslam aleminin başı olduğunu isbat eden Arapça vesikaların sayılması arasında, ben de söz istedim. Türklerin İslam aleminin başına geçişini M.XVI yüzyılda kaydeden Hoca Sa'deddin Efendinin 1575'de itnam ettiği

(Devamı 7. Sahifede)

Tercüman

20-I-1975

MAGRİB TARİHİ

(Baştarafı 2. Sahifede)

Tac-ü-Tevarih'ini sonradan muharref mi saydığın B. Lewis'den sordum. "Hayır, o muharref değildir, ama ben onu okumadım" dedi.

Osmanlı devrinin daha sonraki safhaları hakkında Cezair Üniversitesinden A.Sa'dallah ve Cezairde Fransız devri hocalarından A.Nouschi tebliğler verdiler. A.Nouschi "Türk müstemlikeciliği" konusunu ele almıştı. Netice olarak bu Fransız bilgini, Türklerin Avrupalıların aksine olarak Magribi ne manen ne maddeten sömürmediğine aksine ancak yabancı istilâlardan koruduğunu söyledi.

Magrib Tarihi ve Medeniyeti İkinci ve Üçüncü Kongreleri, muhtemelen Cezairde ve Fasda, henüz tayin edilmeyen fakat yakın tarihlerde toplanacakmış. Bir Cezairli bana şöyle diyordu: "bize geldiğin zaman, Barbarosun bayrağının resmini getir" Magrib illerinden sonra, Magrib Tarihi ve Medeniyeti Kongresinin bir kerre de Türkiye'ye davet edilmesi, bizi yakından ilgilendiren bu araştırmalara çok sayıda katılmak imkanını bilginlerimize verir. Fikrî sahada ve böylece en müessir ve devamlı şekilde, Magrib-Türk dostluğunun gelişmesi, böyle ilmi toplantılar ile temin edilebilecektir.

1975

